

Ekonomické paradigma a osud české krajiny

Antonín Buček

Antonín Buček, *Doc. Ing., CSc., Ústav lesnické botaniky, dendrologie a geobiocenologie, Lesnická a dřevařská fakulta, Mendelova zemědělská a lesnická universita, Zemědělská 3, 613 00 Brno, bucek@mendelu.cz*

1. Environmentální, ekonomické a politické souvislosti

Při rozhodování o všech odvětvových a regionálních rozvojových záměrech je nezbytné zvažovat environmentální i ekonomické účinky z hlediska základních principů trvale udržitelného rozvoje. Integraci environmentální dimenze do rozhodování o rozvojových záměrech je třeba důsledně založit na aplikaci principu předběžné opatrnosti, principu prevence, principu snižování rizika u zdroje a principu ekonomické odpovědnosti původců.

V České republice existuje řada příkladů, ilustrujících jak zanedbání těchto principů v minulosti vedlo nejen k narušení krajiny a životního prostředí, ale i k ekonomickým ztrátám. Kritický stav a velmi nepříznivé tendence vývoje jednotlivých složek i celého komplexu životního prostředí, včetně příznaků ekologické krize v řadě regionů ČR charakterizovala řada souborných prací, postupně vznikajících od 60.let 20.století (Jeník a kol. 1960, Demek a kol. 1978, Hadač a kol.1983, Buček, Míchal, Mikulík a kol. 1985, Vavroušek, Moldán a kol. 1989, Buček, Mikulík a kol. 1990, Moldán a kol. 1990). V krajině České republiky najdeme mnoho příkladů následků působení antropogenních stresových faktorů, od lokálních ekologických kalamit a krizí až po regionální ekologické katastrofy.

Nárůst působení stresových faktorů v urbanizované, zemědělské i lesní krajině České republiky v období po 2.světové válce probíhal od lokálního až k regionálnímu kritickému postižení životního prostředí ve třech časových fázích:

- od roku 1945 do počátku 60.let: postupně narůstající intenzita působení v lokálních územních rámcích průmyslových regionů
- 60.léta: dílčí zlepšení některých kritických jevů (např.snížení prašného spadu), počátek regionálního zasažení krajiny stresovými faktory,
- 70. a 80.léta: trend stálého rozšiřování regionů, kriticky až katastrofálně zasažených působením stresových faktorů, stagnace ochranných a absence preventivních opatření, prudký nárůst zatížení zemědělské a lesní krajiny, výrazné snižování biodiverzity krajiny, zřetelné důsledky působení ekologických stresových faktorů na zdravotním a sociálním stavu lidské populace (Buček 2000).

Souvislost těchto časových fází s politickým vývojem v tehdejší Československu je zřejmá. Z hlediska péče o krajinu jako životní prostředí člověka je neobyčejně důležité uvědomit si zákonitost časového posunu odezvy krajinných systémů na změnu intenzity působení stresových faktorů. První stresové příznaky se mohou objevit teprve po delší době působení nadměrné zátěže a mohou přetrvávat značnou dobu po jejím skončení (Buček 1988). V České republice je tento posun zřetelný například ve vývoji kvality podzemních i povrchových vod, ve vývoji postižení lesních porostů fytotoxickými imisemi a v kritickém stavu populací některých modelových skupin planě rostoucích rostlin a volně žijících živočichů.

Bod obratu v nepříznivých trendech vývoje krajiny a životního prostředí ČR nastal až v souvislosti s pádem totalitního režimu a se společenskými změnami po roce 1989. Lze konstatovat, že rostoucí nespokojenost veřejnosti s dosavadním nepříznivým vývojem ekologické situace a vědomí, že totalitní režim není schopen tyto trendy změnit a iniciovat ekologicky trvale udržitelný rozvoj v České republice byla také jednou z příčin společenských

změn. Teprve na počátku 90.let 20.století byly v ČR vytvořeny základní legislativní a institucionální podmínky pro skutečně aktivní péči o životní prostředí. V průběhu 90.let se podařilo podstatně snížit emise hlavních látek znečišťujících ovzduší, výrazně se zvýšil počet a kapacita čistíren odpadních vod, zvýšil se podíl čistěných odpadních vod, započalo odstraňování následků starých zátěží, bylo zahájeno systematické sledování způsobů využití a zneškodňování odpadů. Ve venkovské krajině se začíná příznivě projevovat snížené zatížení zemědělských pozemků hnojivy a pesticidy, trend zvyšování podílu melioračních dřevin v lesních porostech a zahájení realizace územních systémů ekologické stability. Přesto jsou dosud hodnoty většiny environmentálních indikátorů, charakterizujících stav jednotlivých složek životního prostředí podstatně nepříznivější, než v zemích Evropské unie.

2. Varovné příklady chybných rozhodnutí při rozhodování o rozvojových záměrech

Vzhledem k ekonomické a environmentální situaci ČR není možné připustit opakování chybných rozhodnutí o rozvojových záměrech, která jsou založena na preferování jednostranně kvantifikovaných ekonomických užitků, bez ohledu na environmentální souvislosti. Nelze také mechanicky zvažovat ekonomické kalkulace a varovné geoekologické prognózy, upozorňující na rizika nepřijatelných trendů zamýšlených zásahů. Zanedbání principů trvale udržitelného rozvoje při rozhodování o záměrech, výrazně ovlivňujících krajinu a životní prostředí vede k rozhodnutím, která mají nejen ekologicky, ale i ekonomicky negativní důsledky. Následující příklady chybných rozhodnutí to přesvědčivě ilustrují.

Novomlýnské nádrže

Výstavba tří nádrží tvořících vodní dílo Nové Mlýny na řece Dyji byla součástí komplexních vodohospodářských úprav na jižní Moravě, realizovaných v letech 1969-1989. Ekonomické propočty předpokládaly návratnost investice do 7 let po dokončení, především z výnosů plánovaných závlah 65 000 ha zemědělských pozemků na jižní Moravě a jihozápadním Slovensku. Nákladem zhruba 1,5 miliardy Kčs bylo vodní dílo Nové Mlýny realizováno, poslední, dolní nádrž byla napuštěna na jaře roku 1989.

Výsledkem rozsáhlého souboru geoekologických prognóz, zpracovaných před rozhodnutím o realizaci tohoto kontroverzního záměru bylo varování před nepříznivými účinky vodního díla na ekologicky velmi cennou krajinu údolní nivy s parametry biosféricky významného národního parku a upozornění na to, že předpokládané ekonomické užitky jsou velmi problematické. Rozsáhlý soubor studií, zpracovaných v 60.letech 20.století, před zahájením výstavby, analyzoval a posoudil v roce 1969 prof. A. Zlatník z Vědecké laboratoře geobiocenologie a typologie lesa lesnické fakulty VŠZ v Brně, který závěrem svého posudku konstatoval: „Pokládám postup, který vyústil ve vypracování technického díla bez ekologických záruk za nesprávný, protože odporuje logickému komplexnímu řešení v jihomoravském rajonu a vyžaduje ohromný investiční náklad bez zmíněných záruk. Varuji před uskutečňováním projektu, než by byly získány spolehlivé vědecké podklady o zajištění ekologických podmínek rentabilní zemědělské produkce na plochách nynější nivy a říčních teras“ (Zlatník 1969). Přes varovné přírodovědné prognózy byly komplexní vodohospodářské úpravy realizovány.

V roce 1985, po dokončení 1. etapy výstavby Novomlýnských nádrží, zpracovali odborníci z brněnských ústavů tehdejší Československé akademie věd soubornou studii, shrnující geoekologické aspekty vodohospodářských úprav na jižní Moravě. Vyhodnocení přírodovědných a ekonomických prognóz vlivů vodohospodářských úprav zpracovaných v době před výstavbou ukázalo, že „většina prognóz jevů v přírodním prostředí se postupně naplňuje, neboť autoři dokázali obvykle vystihnout reálný trend změn v krajině, včetně negativních jevů a jejich důsledků. Prognózy socioekonomických jevů, které obvykle

vycházely z bezkonfliktních trendů vývoje krajiny, obvykle nedokázaly vystihnout skutečný vývoj“ (Buček, Pelikán 1985). Toto konstatování platí dodnes. Po omezení státních dotací jsou požadavky zemědělců na závlahovou vodu minimální a provoz vodního díla je ztrátový. Z hlediska biodiverzity krajiny mělo vybudování novomlýnských nádrží katastrofální vliv. Zanikly nivní mokřadní, travinné a lesní biocenózy s provinciálním až biosférickým biogeografickým významem, kde se vyskytovala celá řada vzácných druhů rostlin a živočichů, patřících do nejvyšších kategorií ohrožení v Červených knihách. Krásná podyjská lužní krajina s parametry jádrové zóny národního parku je nenávratně zničena.

Společenské změny v listopadu 1989 umožnily zahájit veřejnou diskusi o různých variantách dalšího osudu vodního díla Nové Mlýny v kontextu krajiny jižní Moravy. Svůj dojem z návštěvy novomlýnských nádrží shrnul prezident Václav Havel v roce 1990 stručně: „Nádrže jsou zločinem na přírodě“. Vyjádřil tím názor většiny demokratické veřejnosti, zvláště přírodovědců a ochránců přírody. V roce 1990 začala tedy další etapa ve vývoji krajiny v nivě Dyje, charakterizovaná snahou o zmírnění negativních účinků jednostranně technokraticky vybudovaných staveb ze souboru komplexních vodohospodářských úprav, především o ekologizaci novomlýnských nádrží. V roce 1993 vedení Ministerstva životního prostředí ČR rozhodlo o postupu ekologizace novomlýnských nádrží, jehož součástí bylo i vybudování biokoridorů v prostoru střední nádrže při snížení hladiny vody o 85 cm. Nákladem 65 miliónů Kč byly vytvořeny dva nové ostrovy ve střední nádrži, tvořící základ biokoridoru. Pro budování ostrovů byly využity usazeniny na dně řek Jihlavy a Svatky, které svou mocností začaly ohrožovat průtočnost koryt obou regulovaných řek.

Po dokončení výstavby a kolaudaci obou ostrovů byla na konci léta roku 2001 hladina vody v nádrži opět zvýšena na 170,00 m n. m., neboť vypršela platnost výjimky z manipulačního řádu, udělené v souvislosti s výstavbou biokoridoru. Oba ostrovy, budované při kótě 169,50 m n.m., jsou od té doby z převážné části pod vodou a to i s porosty dřevin měkkého luhu, které na nich přirozenou sukcesí vznikly. Začala dlouhá a dodnes neukončená jednání o tom, jaká vlastně bude hladina vody v nádrži. Dlouhodobé trvalé zaplavení nevydržely ani dřeviny měkkého luhu, takže došlo k hromadnému odumírání stromů. Mnohamiliónová investice byla zbytečně utopena ve vodě. Ukazuje se, že snad největší přínos výstavby novomlýnských nádrží spočívá v tom, že představují jedinečný krajinně-ekologický experiment, neboť sledování stavu a vývoje různých krajinných struktur vodohospodářskými úpravami postiženého území přináší nové, zcela originální přírodovědné poznatky (Buček, Maděra, Packová 2004). Zásadní význam má také objektivní verifikace souboru ekonomických a ekologických prognóz, na jejichž základě byly nákladné nádrže vybudovány.

Paradigma protipovodňové ochrany

Ekologicky i ekonomicky katastrofální důsledky měla jednostranně pojatá technická koncepce protipovodňové ochrany v České republice, založená na regulaci toků, spojené s ohrázkováním a na budování přehrad (Buček 1997). Realizace těchto nákladných staveb započala po velkých povodních koncem 19.století a pokračovala v průběhu celého 20.století. Varovné hlasy přírodovědců, kteří již od 40.let 20.století upozorňovali na ekologická rizika této technokratické koncepce (viz např. Úlehla 1947) nebyly vyslyšeny. Postupně se ve společnosti vytvořilo neodůvodněné přesvědčení, že technická opatření mohou zcela eliminovat záplavy, louky v ohrázkovaných údolních nivách byly přeměněny na intenzivně využívanou ornou půdu, prudce se zvýšil stupeň urbanizace. V nivě Moravy klesl podíl luk ze 47% na 10%, podíl orné půdy dosáhl 51% a podíl urbanizovaných ploch více než 10% (Kiliánová 2001). Proto povodeň v roce 1997 způsobila v povodí Moravy a Odry škody, vyčíslené na 65 miliard Kč, takřka výhradně na objektech, vybudovaných v údolních nivách toků po regulaci (Štěpánek a kol.1998). Nereálnost absolutního vyloučení záplav v říčních

nivách se potvrdila i při povodni, která zasáhla Čechy v roce 2002. Škodám v řádu desítek miliard korun nezabránily ani přehrady vltavské kaskády.

Vírský přivaděč

Dalším příkladem ekologicky i ekonomicky problematického rozvojového záměru je výstavba Vírského oblastního vodovodu s celkovými náklady více než 6 miliard Kč. Vírský přivaděč byl realizován přes varovné prognózy, upozorňující na to, že tyto obrovské prostředky by bylo vhodnější smysluplně využít na komplexní řešení vodního hospodářství v regionu (Veronica 1995). Voda z Vírské údolní nádrže je tedy přiváděna do Brna podzemní štolou, raženou paralelně s tokem řeky Svratky. Ekologicky nepříznivé účinky má především snížení průtoků v řece. Tato nákladná investice byla založena na chybné prognóze exponenciálního růstu spotřeby vody, zpracované počátkem 70.let. Po omezení plýtvavé spotřeby vody v důsledku zavedení reálných cen je budoucí využití velmi problematické a s ekonomickou návratností nelze zřejmě počítat. Znečištění vody v řece Svratce vyvolává každoročně takový rozvoj sinic, že voda v brněnské přehradě není v létě vhodná ke koupání, projekt na zlepšení nepříznivé situace nejvýznamnější brněnské rekreační oblasti se teprve začal připravovat (Skácelová 2004).

Chemická těžba uranu

Ekologicky vysoce rizikovou a ekonomicky katastrofálně ztrátovou investici představuje chemická těžba uranu loužením kyselinou sírovou v křídových sedimentech v okolí Stráže pod Ralskem, devastující krajinu a dlouhodobě ohrožující kvalitu podzemních vod. Uvnitř vyluhovacích polí je kontaminována oblast 7,4 km², kde se v objemu 80 milionů m³ nachází asi 15-30 tisíc tun rozpuštěných látek. Technologické roztoky se přitom nepodařilo udržet v obvodu vyluhovacích polí, takže podle odhadů je na celkové ploše 24 km² kontaminováno asi 180 milionů m³ podzemních vod, v nichž je obsaženo 4,8 milionů tun rozpuštěných látek. Nyní probíhá v postiženém území asanační program, při němž se kontaminující látky dostávají na povrch. Asanační program je plánován na 35 let, má-li být úspěšný, nesmí být přerušen ani předčasně ukončen (Farský, Neruda 2004). Cena produkovaného uranu je podstatně vyšší než ceny na světovém trhu. Přitom na zahlazení následků a útlum těžby v závodě DIAMO, s.p. bude nutné přinejmenším do roku 2020 vynakládat 1,5-2 miliardy Kč ročně z veřejných prostředků.

Průplav Dunaj-Odra-Labe

Za první úřední zmínku o tomto gigantickém záměru je považováno usnesení moravských stavů z roku 1653 o vypracování plánů na splavnění Moravy a její spojení s Odrou. V roce 1795 byl zpracován projekt regulace Moravy k plavebním účelům. Včetně spojení s Odrou činily náklady 2 238 033 zlatých. K realizaci nedošlo. Další projekty byly zpracovány v roce 1809 (náklady 9 milionů zlatých), v roce 1873 a 1882 (40 milionů zlatých), žádný z nich nebyl realizován. V roce 1901 poslanecká i panská sněmovna schválily vodocestný zákon, předpokládající do 20 let vybudování průplavu mezi Dunajem a Odrou nákladem 140 milionů korun a plavebního kanálu, spojujícího tento průplav s Labem nákladem 112,1 milionů korun. V roce 1931 byl v Československu přijat nový vodocestný zákon, předpokládající výstavbu průplavu ve dvou šestiletých etapách s celkovými náklady 3 miliardy Kčs. V letech 1938-1943 byly s pomocí vězňů koncentračních táborů vybudovány na okraji Vídně u Lobau 3 úseky kanálu, který měl spojit Dunaj s řekou Moravou u Angern. Těchto 9 km kanálu představuje jediný realizovaný úsek průplavu Dunaj-Odra-Labe v celé 350-ti leté historii záměru. V roce 1989 vznikla akciová společnost Ekotrans Moravia, jejímž cílem bylo zahájit výstavbu průplavu. Náklady byly odhadnuty na 14 miliard Kčs. V roce 1997 vzniklo zájmové

sružení na podporu vodní cesty Dunaj-Odra-Labe se sídlem v Praze. Celkové náklady na vybudování průplavu v cenové úrovni roku 2001 byly kalkulovány na 206,58 miliard Kč. Od počátku 70.let 20.století až do současné doby je na základě usnesení vlády ČSSR č.167/1971 a vlády ČR č.635/1996 v územních plánech závazně zajištěna územní ochrana trasy průplavu Dunaj-Odra-Labe podle tzv.generálního řešení, případně jeho různých dílčích lokálních variant. V celém dotčeném území dochází k limitování návrhů a realizace opatření, vedoucích k harmonizaci využití krajiny a také sídelních aktivit. Neexistující průplav tak nepříznivě ovlivňuje krajinu údolních niv. Další hájení trasy průplavu v závazné části územně plánovací dokumentace není racionální. Na základě historických zkušeností nelze pochybovat o tom, že záměr průplavního spojení tří významných středoevropských řek bude pokračovat i v budoucnu. Při jeho posuzování se bude ovšem stále více prosazovat celospolečenská potřeba změny dosud převládajícího technokratického vodohospodářského paradigmatu, potřeba uvolnění prostoru řekám a potřeba zajištění harmonického vývoje krajiny říčních niv jako přirozené ekologické páteře středoevropské krajiny.

V kontextu stavu a vývoje krajiny a životního prostředí v České republice na počátku 21.století lze záměr budování vodní cesty Dunaj-Odra-Labe odpovědně označit jako nereálný a neúčelný. Proto není účelné vynakládat veřejné zdroje na územní hájení trasy a na opakované zpracovávání, posuzování a projednávání různých projektů, souvisejících s průplavem. Velmi potřebné je naopak zpracování koncepčního materiálu, řešícího ekologicky optimální a ekonomicky přijatelné využití krajiny údolních niv dotčených řek. Podrobný krajinný plán niv Moravy, Odry, Bečvy a Labe by stal základem postupné harmonizace krajiny a mohl by také sloužit jako východisko pro posuzování dalších záměrů, souvisejících s průplavem (Buček 2004). Na přípravu takovýchto záměrů by ovšem neměly být vynakládány veřejné prostředky.

V příkladech ekologicky nepřijatelných a ekonomicky problematických nebo ztrátových rozvojových záměrů, koncepcí a rozhodnutí v ČR by bylo možné pokračovat: výstavba autodromu uprostřed komplexu Podkomorských lesů, tvořících klidové zázemí Brna, preference smrkového hospodářství v lesích ČR, zvyšující labilitu lesní krajiny, tzv.náhradní rekultivace za zábor zemědělské půdy, při nichž byly s vysokými náklady ničeny ekologicky významné segmenty krajiny v podhorských a horských oblastech s podmínkami nevhodnými pro zemědělskou výrobu, environmentálně nesmyslné vedení dálničního tahu středem Prahy....

3. Ekonomické priority ČR v environmentální oblasti

Potřeba postupného zlepšování dosavadního stále ještě nepříznivého stavu krajiny a životního prostředí v ČR, které jsou důsledkem nerespektování elementárních principů trvalé udržitelnosti v minulosti vyžaduje při rozhodování o přidělování finančních prostředků vyloučení tlaků nejrůznějších lobistických skupin a důslednou preferenci všech opatření, vedoucích k šetrnému vztahu k přírodě, krajině a životnímu prostředí. Podporovat je třeba například ekologicky příznivější formy dopravy (pěší, cyklistickou, železniční), zavádění bezodpadových technologií v průmyslu, úspory energie a využití alternativních zdrojů energie, biologické zemědělství, přírodě blízké hospodaření v lesích, ekologicky šetrné formy cestovního ruchu, využívající venkovské sídelní soustavy, opatření vedoucí k zachování či vzniku harmonické kulturní krajiny. Z hlediska trvale udržitelného rozvoje není možné soustředit rozhodující část prostředků pouze na rozsáhlé investice do technické infrastruktury, i když parametry potřebnosti a návratnosti se zdají být jednoznačně přesvědčivé.

Pro ilustraci ekonomických priorit ČR v environmentální oblasti je vhodné uvést dva údaje ze Zprávy o životním prostředí ČR v roce 2002 (Labounek a kol. 2003), týkající se starých ekologických zátěží a péče o vodu:

- od roku 1991 do konce roku 2002 eviduje Fond národního majetku ČR celkem 267 ekologických smluv s garancemi na sanaci starých zátěží v privatizovaných podnicích v celkové výši 142 692 milionů Kč

- většina vodohospodářsky významných toků je mikrobiálně znečištěna a není vhodná ke koupání. Znečištění toků v ČR pochází především z komunálních zdrojů znečištění. Pro výstavbu kanalizačních systémů a čistíren městských odpadních vod v sídlech kategorie 2 000–10 000 obyvatel a na intenzifikaci (odstraňování dusíku a fosforu) čistíren městských odpadních vod v sídlech nad 10 000 obyvatel bude nutné do roku 2010 vynaložit 80 miliard Kč.

Výrazný nedostatek prostředků mají všechny krajinotvorné programy, přesto, že si současný ministr životního prostředí Libor Ambrozek správně uvědomuje, že: „Peníze investované do krajiny patří k těm nejefektivnějším. Odstraňují staré ekologické zátěže typu napřímených a vybetonovaných koryt vodních toků, zvyšují rekreační hodnotu území, dávají práci místním lidem. Proto by měla částka určená na krajinotvorné programy dosáhnout postupně až někam k jedné miliardě korun.“ (Ambrozek 2002). Navrhovaná částka podle mého názoru není dostatečná, odpovídá ovšem zásadám dlouhodobého Státního programu ochrany přírody a krajiny v ČR, schváleného usnesením vlády ČR č.415 ze dne 17.6.1998. Dosud nikdy se však nepodařilo do státního rozpočtu prosadit celou jednu miliardu na krajinotvorné programy. Nejvíce prostředků bylo na tyto programy vynaloženo v roce 1999 a to 906 milionů Kč. V dalších letech je patrný úbytek finančních prostředků (Hofmeisterová 2002), takže v oblasti péče o krajinu stále narůstá deficit, který brání zlepšení stavu krajiny.

Jeden z nejdůležitějších krajinotvorných programů je Program revitalizace říčních systémů. Jeho cílem je podporovat a zvyšovat retenční schopnost krajiny, systémově napravovat negativní důsledky nevhodně provedených pozemkových úprav, obnovovat přirozené funkce vodních toků a jejich koryt a podporovat další investice, zaměřené na obnovu hydrologického režimu krajiny. Celkové finanční prostředky, potřebné na zajištění tohoto programu byly vypočítány na 320,5 miliardy Kč. V letech 1997-2002 bylo na tento program přiděleno pouze 1, 812 miliardy Kč. Ve stejném období bylo přitom ve státním rozpočtu na financování vodních cest (na investice do jejich rozvoje Ministerstvem dopravy a na neinvestiční údržbu a provoz Ministerstvem zemědělství ČR) přiděleno 1,443 miliard Kč. Prostředky na Program revitalizace říčních systémů od roku 1999 klesaly až na 195 miliónů Kč v roce 2002. Při tomto objemu finančních prostředků by obnova hydrologického režimu krajiny trvala v České republice 1669 roků (Havlíček 2003).

4. Závěr

Příklady minulých chybných rozhodnutí, chybně založených koncepcí a environmentálně nepřijatelných trendů rozvoje lze zobecnit. Vždy se jednalo o zřetelné opomenutí elementárních zásad trvale udržitelného rozvoje, především principu předběžné opatrnosti. Ekonomické kalkulace, založené na představě o ničím nelimitovaném růstu a bezvariantní technická řešení byly při rozhodování preferovány před varovnými ekologickými prognózami. Přitom ve všech případech platí, že geoekologické prognózy, založené na aplikaci metody časově-prostorových analogií se naplňují, zatímco ekonomické předpovědi, nepřihlížející k environmentálním a geoekologickým vazbám se ukázaly jako chybné. Při rozhodování o rozvojových záměrech a trendech nelze tedy mechanicky srovnávat odhady ekonomických výnosů s prognózami ekologických rizik. Výsledky ekologických a environmentálních prognóz je třeba při souhrnném hodnocení významně preferovat. Je samozřejmé, že každý ekologicky problematický záměr, jehož důsledky prokazatelně negativně ovlivňují životní prostředí musí být odmítnut. Důsledné uplatnění principu předběžné opatrnosti ovšem vyžaduje, aby byly odmítnuty i ty rozvojové koncepce, kde vznik budoucích nepříznivých účinků na krajinu a životní prostředí nelze zcela vyloučit.

Je třeba si přitom uvědomit, že časový horizont negativních ekologických důsledků může často mnohonásobně přesahovat případně krátkodobě dosahované ekonomické užitky. Potřebu změny lidských postojů k přírodě již před více než třiceti lety prozíravě formuloval Igor Míchal : „Aby mohly být globální vyčerpání přírodních zdrojů a devastace životního prostředí odvráceny, musí dojít k produktivní změně lidského vědomí před živelnou devastací globálního ekosystému jako materiální základny života všech organismů včetně člověka“ (Míchal 1983). Ve stejném období formuloval F. Capra nutnost změny ekonomického paradigmatu: „Ekonomové musí co nejrychleji přehodnotit celý pojmový základ a podle toho přebudovat i základní modely a teorie. Současnou ekonomickou krizi lze překonat pouze tehdy, pokud budou ekonomové ochotni spolupracovat na změně paradigmatu, k níž nyní dochází ve všech oblastech. Nové přístupy v důsledku posunu karteziánského paradigmatu k holistické a ekologické vizi nebudou méně vědecké. Naopak, budou v souladu s posledním vývojem přírodních věd.“ (Capra 2002)

Změna ekonomického paradigmatu je potřebná zvláště při rozhodování o alokaci prostředků z veřejných zdrojů. Zde se bohužel dosud často setkáváme s uplatňováním subjektivních přístupů, proloučujících dosavadní trendy a priority. Principy a následky těchto přístupů odpovídají tomu, co popisuje environmentální literatura jako „tragedy of commons“ (tragédii obecného či společné pastviny). Vždy limitované veřejně přístupné zdroje (včetně ekonomických) jsou plýtvavě využívány tak dlouho, dokud nedojde k degradaci a zhroucení dosavadních systémů (ekonomických i ekologických). Jedině podstatnou změnou priorit při rozhodování o využití ekonomických prostředků z veřejných zdrojů můžeme dosáhnout toho, aby se naše krajina postupně stávala skutečně harmonickou kulturní krajinou, důstojným životním prostředím člověka..

Literatura

- Ambrozek, L. (2002): Náš rozhovor. Veronica, Brno,16:3:19
- Buček, A. (1988) : Ekologická stabilita a ekologický stres v geografii životního prostředí. Sborník prací 18. Geografický ústav ČSAV Brno. s. 69-75.
- Buček, A. (1997): Povodně 1997 a vodohospodářské paradigma. Ochrana přírody, Praha, 52:9:57-258
- Buček, A. (2000): Krajina a životní prostředí ČR na konci 20.století. Veronica, Brno, 14:6:1-5
- Buček, A. (2004): Geoekologické aspekty záměru výstavby vodní cesty Dunaj-Odra-Labe v kontextu vývoje krajiny a životního prostředí v České republice. Dílčí studie projektu VaV 2003/610/02/03. Brno.
- Buček, A., Maděra, P., Packová, P. (2004): Hodnocení a predikce vývoje geobiocenóz v PR Věstonická nádrž. Geobiocenologické spisy, sv.č.8, MZLU v Brně, , 96 stran + přílohy na CD.
- Buček, A., Míchal, I., Mikulík, O. a kol. (1985): Ekologický generel ČSR. Výzkumná zpráva. GGÚ ČSAV Brno a Terplan Praha,. 102 s., mapa
- Buček, A., Mikulík, O., /eds./ (1990).: Geosystémová diagnóza stavu životního prostředí ČSR. Geografie, teorie a praxe. sv.11, Geografický ústav ČSAV, Brno. 212.s.
- Buček, A., Pelikán, J., eds. (1985): Geoekologické aspekty vodohospodářských úprav na jižní Moravě. Geografický ústav ČSAV a Ústav pro výzkum obratlovců ČSAV. 299s.
- Capra, F. (2002) : Bod obratu. Praha, DharmaGaia a Maťa. 518 s.
- Demek, J. a kol. (1978): Životní prostředí České socialistické republiky. SPN Praha.160 s., 1 mapa
- Farský, Neruda (2004): Konec těžby uranu v horním povodí Ploučnice. Vesmír, Praha, 83:6:326-333

- Hadač, E. a kol. (1983): Rozbor ekologické situace ČSSR. Ekologická sekce Čs. biol. spol. při ČSAV, Praha.
- Havlíček, T. (2003): Financování vodního hospodářství krajiny. Veronica, Brno, 17:2:14-15
- Hofmeisterová, H. (2002): Krajinotvorné programy. Veronica, Brno, 16:4:8-11
- Jeník, J. a kol. (1960): Tvorba a ochrana krajiny. Nakladatelství ČSAV Praha. 117 s.
- Kiliánová, H. (2001): Hodnocení změn lesních geobiocenóz v nivě řeky Moravy v průběhu 19. a 20. století. Dis. pr. ÚLBDT MZLU v Brně. 118 s., 8 příl.
- Labounek, P. a kol. (2003): Zpráva o životním prostředí ČR v roce 2002. MŽP Praha.
- Míchal, I. (1983) : Lidské postoje k přírodě (antropologický náčrt). Stipa, Ústí nad Labem, 6:25-44
- Moldán, B. a kol. (1990): Životní prostředí České republiky. Vývoj a stav do konce roku roku 1989. Academia Praha. 284 s.
- Skácelová, O. (2004): S létem opět sinice... Veronica, Brno, 18:5:20-22
- Štěpánek, V. a kol. (1998) : Krajina a povodeň. Veronica, 12.zvl.číslo. 48 s., 9 map
- Úlehla, V. (1947): Napojme prameny. Život a práce, Praha. 125 s.
- Vavroušek, J., Moldán, B. a kol. (1989): Stav a vývoj životního prostředí v Československu, Ekologická sekce Čs. biol. spol. při ČSAV, Praha. 146 s.
- Veronica (1995): Vodovod z Víru – ano či ne. Veronica, 8.zvláštní vydání. 36 s.
- Zlatník, A. (1969): Rozbor a posudek studií, zadaných v souvislosti s vodohospodářskými a melioračními úpravami v oblasti jižní Moravy. Rkp. Archiv ÚLBDT MZLU Brno. 79 s.

Citace:

- BUČEK, A.: Ekonomické paradigma a osud české krajiny. In: Moravec, J.: Česká krajina, efektivita péče a obnovy a význam Evropské úmluvy o krajině. sb. z konf. 4. října 2005 v Praze, IREAS Praha, 2005, s. 54-69